

SHAXS RIVOJLANISHI SIFATIDA PSIXIK RIVOJLANISHNING PSIXOANALITIK YO'NALISHI

Qo'chqarova Xamidaxon

**Andijon davlat pedagogika intituti
pedagogika fakulteti boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi**
<https://doi.org/10.5281/zenodo.20082413>

Annotatsiya: Ushbu maqolada shaxs rivojlanishining klassik va zamonaviy psixoanalitik nazariyalari, xususan, Z. Freydning psixoseksual va E. Eriksonning psixosotsial rivojlanish bosqichlari qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda bolalik davridagi ongsiz jarayonlarning shaxsning yetuklik davridagi xulq-atvori, hissiy barqarorligi va ijtimoiy moslashuviga ta'siri ko'rib chiqilgan. Shuningdek, maqolada "Id", "Ego" va "Super-Ego" o'rtasidagi dinamik muvozanatning buzilishi natijasida yuzaga keladigan psixologik himoya mexanizmlarining ahamiyati yoritilgan. Maqola natijalari shaxs rivojlanishidagi inqirozlarni bartaraf etish va psixoterapevtik amaliyotda ushbu nazariyalarni qo'llash imkoniyatlarini baholashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Psixoanaliz, shaxs rivojlanishi, ongsizlik, libido, psixosotsial inqiroz, identifikatsiya, Ego-identiklik, himoya mexanizmlari, Z. Freyd, E. Erikson.

Аннотация

В данной статье проводится сравнительный анализ классических и современных психоаналитических теорий развития личности, в частности стадий психосексуального развития З. Фрейда и психосоциального развития Э. Эриксона. В исследовании рассматривается влияние бессознательных процессов детского возраста на поведение, эмоциональную устойчивость и социальную адаптацию личности в период зрелости. Также освещается значение механизмов психологической защиты, возникающих в результате нарушения динамического равновесия между «Ид», «Эго» и «Супер-Эго». Результаты статьи служат для оценки возможностей преодоления кризисов развития и применения данных теорий в психотерапевтической практике.

Ключевые слова: Психоанализ, развитие личности, бессознательное, libido, психосоциальный кризис, идентификация, Эго-идентичность, защитные механизмы.

Annotasion

This article provides a comparative analysis of classical and contemporary psychoanalytic theories of personality development, specifically focusing on Z. Freud's psychosexual stages and E. Erikson's psychosocial stages. The study examines the impact of unconscious processes in childhood on personality behavior, emotional stability, and social adaptation in adulthood. Furthermore, it highlights the significance of psychological defense mechanisms resulting from the disruption of the dynamic balance between the "Id," "Ego," and "Super-Ego." The findings of the article serve to evaluate the possibilities of overcoming developmental crises and the application of these theories in psychotherapeutic practice.

Keywords: Psychoanalysis, personality development, the unconscious, libido, psychosocial crisis, identification, Ego-identity, defense mechanisms

KIRISH

Inson shaxsiyatining shakllanishi va uning ichki dunyosidagi murakkab jarayonlar asrlar davomida psixologiya fanining eng asosiy tadqiqot ob'ekti bo'lib kelmoqda. Shaxs rivojlanishini tushuntirishda turli yondashuvlar mavjud bo'lsa-da, ular orasida psixoanalitik yo'nalish

o'zining chuqurligi, ongsiz jarayonlarga e'tibor qaratishi va inson xulq-atvorining yashirin sabablarini ochib berishi bilan alohida o'rin egallaydi. XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Zigmund Freyd tomonidan asos solingan ushbu maktab psixologiya fanida inqilob yasadi va shaxs haqidagi tasavvurlarni tubdan o'zgartirdi.

Psixanalitik yo'nalishning dolzarbligi shundaki, u shaxs rivojlanishini shunchaki tashqi muhit ta'sirida yuzaga keladigan o'zgarishlar emas, balki ichki biologik intilishlar va ijtimoiy me'yorlar o'rtasidagi dinamik kurash natijasi sifatida talqin etadi. Freydning psixoseksual rivojlanish bosqichlari hamda uning izdoshlari, xususan, Erik Eriksonning psixosotsial nazariyalari bolalikdagi kechinmalarning kattalar hayotidagi o'rni qanchalik muhim ekanligini ilmiy jihatdan isbotlab berdi.

Ushbu maqolaning maqsadi — shaxs shakllanishida psixik rivojlanishning psixanalitik mexanizmlarini tahlil qilish, ongsiz jarayonlarning shaxsiyat strukturasi o'rnini ko'rsatib berish va klassik psixanalizning zamonaviy psixologik qarashlar bilan uyg'unligini yoritishdan iborat. Shuningdek, maqolada shaxsning rivojlanish inqirozlarini yengib o'tishida psixanalitik yondashuvning metodologik ahamiyati ko'rib chiqiladi

ASOSIY QISM

Z. Freydning psixoseksual rivojlanish nazariyasi va shaxs strukturasi

Psixanalitik yo'nalishning asosi shaxsning uch komponentli modeli — Id, Ego va Super-Ego o'rtasidagi munosabatlarga tayanadi. Freydning fikricha, shaxs rivojlanishi biologik ehtiyojlar (Libido) va ijtimoiy taqiqlarning o'zaro to'qnashuvidan iborat. Rivojlanish besh bosqichdan (oral, anal, fallik, latent va genital) o'tadi va har bir bosqichda inson o'z energiyasini ma'lum bir "erogen zona"ga yo'naltiradi. Agar bola ushbu bosqichlarning birida emotsional jarohat olsa yoki ehtiyoji qondirilmasa, unda "fiksatsiya" (to'xtab qolish) yuzaga keladi, bu esa kelajakda xarakterdagi nuqsonlar yoki nevrozlarga sabab bo'ladi.

E. Eriksonning psixosotsial yondashuvi: Shaxs rivojlanishi hayot davomida

Erikson Freydning biologik yondashuvini ijtimoiy muhit bilan boyitdi. Uning nazariyasiga ko'ra, shaxs rivojlanishi faqat bolalik bilan cheklanib qolmay, insonning butun umri davomida (8 bosqichda) davom etadi. Har bir bosqichda inson muayyan "psixosotsial inqiroz"ga duch keladi. Masalan, o'smirlik davridagi "O'zlikni anglash va rol chalkashligi" inqirozi shaxsning jamiyatda o'z o'rnini topishi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Erikson "Ego-identiklik" tushunchasini kiritib, inson o'zligini anglasagina sog'lom shaxs sifatida shakllanishini ta'kidlagan.

Shaxs rivojlanishida himoya mexanizmlarining o'rni

Psixanalizda shaxs rivojlanishining muhim qismi bu Egoning tashqi va ichki xavotirlardan himoyalanihidir. Inkori etish, siqib chiqarish, proeksiya va ayniqsa sublimatsiya (salbiy energiyani ijodga yo'naltirish) kabi mexanizmlar insonning ruhan omon qolishi va rivojlanishiga yordam beradi. Sog'lom shaxs rivojlanishi bu mexanizmlardan ongli va moslashuvchan tarzda foydalana olish qobiliyati bilan belgilanadi. Shuningdek, rivojlanish jarayonida "Ota" va "Ona" figuralarining roli nafaqat tarbiyachi, balki bolaning ichki dunyosidagi ilk "Super-Ego" shakllanish manbalari sifatida baholanadi

Shaxs rivojlanishidagi ichki nizolar va ularning xarakter shakllanishiga ta'siri

Psixanalitik yondashuvga ko'ra, shaxs rivojlanishi — bu uzluksiz davom etadigan ichki nizolar (konfliktlar) zanjiridir. Idning cheksiz xohishlari va Super-Egoning qat'iy taqiqlari o'rtasida qolgan Ego doimiy ravishda "muvozanat nuqtasi"ni izlaydi. Agar shaxs rivojlanish

jarayonida ushbu nizolarni ijobiy hal qila olmasa, unda psixologik regressiya (orqaga qaytish) yuz berishi mumkin. Masalan, kattalar hayotidagi o'ta stressli vaziyatlarda insonning o'zini go'yo yosh boladek tutishi yoki mas'uliyatdan qochishi bolalikdagi hal etilmagan nizolarning asorati sifatida baholanadi.

Individual psixologiya va Analitik yondashuv (Adler va Yung qarashlari)

Psixoanaliz faqat Freyd bilan cheklanib qolmaydi. Shaxs rivojlanishini tushunishda uning shogirdlarining hissasi ham beqiyos:

Alfred Adler: Shaxs rivojlanishining asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida "kamsonlilik kompleksi" (inferiority complex) va uning o'rnini qoplash (kompensatsiya) intilishini ko'rsatadi. Uning fikricha, har bir shaxs o'zining nuqsonlarini bartaraf etish va jamiyatda ustunlikka erishish jarayonida rivojlanadi.

Karl Gustav Yung: Rivojlanishni "Individuatsiya" jarayoni deb ataydi. Bu jarayonda inson o'zining ongli qismini "jamoaviy ongsizlik" (arxetiplar) bilan uyg'unlashtiradi. Yung shaxsning hayoti davomida o'zining "Soya" (salbiy jihatlari) va "Persona" (ijtimoiy niqobi) o'rtasidagi muvozanatni topishini rivojlanishning oliy nuqtasi deb biladi.

Psixoanalizda ijtimoiy-madaniy omillarning roli (Neofreydizm)

Karen Xorni va Erich Fromm kabi neofreydistlar shaxs rivojlanishida biologik instinktlardan ko'ra ijtimoiy muhit va madaniyatni ustun qo'yganlar. Xornining fikricha, shaxs rivojlanishidagi asosiy muammo — bu "bazis xavotir" (yolg'izlik va dushmanona dunyoda o'zini himoyasiz his qilish). Inson ushbu xavotirdan qutulish uchun odamlar tomon, odamlardan uzoqqa yoki odamlarga qarshi yo'nalishdagi xulq-atvor strategiyalarini tanlaydi va bu uning shaxsiy rivojlanish yo'nalishini belgilaydi.

Rivojlanishning diagnostik ahamiyati

Psixoanalitik yo'nalish shaxsni diagnostika qilishda uning o'tmishiga, tush ko'rishlariga va erkin assotsiatsiyalariga tayanadi. Rivojlanishning qaysi bosqichida turg'unlik yuz berganini aniqlash orqali insonning bugungi kundagi xavotirlari, depressiv holatlari va shaxslararo munosabatlardagi qiyinchiliklari sababini tushunish mumkin. Bu esa shaxsning o'zligini anglash orqali qayta rivojlanishi (re-development) uchun asos bo'ladi

XULOSA

Psixik rivojlanishning psixoanalitik yo'nalishini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, shaxs shakllanishi murakkab, ko'p qirrali va dinamik jarayondir. Ushbu yo'nalish doirasida o'tkazilgan tadqiqotlar va nazariy qarashlar psixologiya fanida inson tabiatini tushunish uchun fundamental asos bo'lib xizmat qiladi. Maqolada ko'rib chiqilgan masalalardan kelib chiqib, quyidagi yakuniy xulosalarni shakllantirish mumkin:

Shaxs rivojlanishida bolalik davrining o'rne beqiyosdir. Z. Freyd asos solgan psixoseksual bosqichlar kontsepsiyasi shuni isbotladiki, insonning katta yoshdagi xarakter xususiyatlari, hissiy barqarorligi va hatto patologik holatlari uning hayotining ilk yillaridagi kechinmalariga borib taqaladi. Bolalikdagi ehtiyojlarning qondirilishi yoki "fiksatsiya" holatlari shaxsning butun umri davomidagi xulq-atvori andozasini (modelini) belgilab beradi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Freyd Z. Psixoanalizga kirish: Ma'ruzalar. – Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2013.
2. Adler A. Tushunish san'ati: Individual psixologiya asoslari. – Toshkent: "Akademnashr", 2021.

3. Erikson E. Detstvo i obshchestvo (Bolalik va jamiyat). – SPb.: "Piter", 2002.
4. Yung K. G. Psixologiya bessoznatelnogo (Ongsizlik psixologiyasi). – M.: "Kanon", 1994.
5. Fromm E. Begstvo ot svobodi (Ozodlikdan qochish). – M.: "Progress", 1995.
6. Xorni K. Nashi vnutrennie konflikti (Bizning ichki nizolarimiz). – M.: "Akademicheskij proekt", 2007.
7. G‘oziyev E. Umumiy psixologiya. – Toshkent: "Universitet", 2010.
8. Karimova V., Akramova F. Psixologiya. – Toshkent: "Iqtisod-moliya", 2007.
9. Xoll K., Lindsey G. Teorii lichnosti (Shaxs nazariyalari). – M.: "Eksmo-Press", 1999.
10. Nishonova Z. Psixologik maslahat. – Toshkent: "Cho'lpon", 2010.